

Kvinnlig arbetarlitteraritet och den danska arbetarlitteraturens kanon

– Tove Ditlevsens *Barndom* och *Ungdom* i dialog med Martin Andersen Nexøs *Ditte Menneskebarn*

Nicklas Freisleben Lund & Magnus Nilsson

Tove Ditlevsen (1917–1976) har, åtminstone sedan genombrottet med romanen *Man gjorde et barn fortræd* (1941, på svenska *Man har gjort ett barn illa* 1942), hört till Danmarks mest kända och omtyckta författare, även om hennes status bland kritiker och litteraturforskare av olika anledningar varit skiftande.⁶² Sedan det tidiga 2010-talet har hennes författarskap emellertid upplevt en markant *revival* både bland läsare och professionella litteraturkommentatorer. Man har rent av talat om en ”Tove-feber” (Gianetti 2017), som tagit sig uttryck i återutgivning av Ditlevsens verk, presentationer av nya texturval och en ström av studier och biografier.⁶³ Därtill kommer teaterpjäser, filmer och TV-program om hennes liv och verk.⁶⁴

---

⁶² Framför allt fanns det under den danska modernismens genombrotts- och kanoniseringsfas på 1960- och 70-talet en tendens bland litteraturkritiker och andra kommentatorer att nedvärdera Ditlevsens författarskap. Ofta beskrevs det som banalt och traditionellt, och ställdes i motsatsställning till modernismens ”formfrigørelse” (Brostrøm & Kistrup 1966: 316; Jelsbak 2023). Som självbiografiskt orienterad författare upplevdes Ditlevsen också som problematisk i relation till ”det modernistiske ideal om det upersonlige kunstværk” (Jelsbak 2023: 47).

⁶³ Exempel på nyare studier och biografier ges i artikelns redogörelse för den danska receptionshistorien. De nya texturvalen finner man bland annat i *Små hverdagsproblemer* (2018), *Der bor en pige i mig, som ikke vil dø* (2017; hittills utgiven i 13 upplagor) och *Jeg vil være enke og jeg vil være digter* (2015).

⁶⁴ Teaterpjäserna ”*Tove! Tove! Tove!*” (2015) och *Toves Værelse* (2019) har varit stora succéer. Den senare filmatiserades 2023, tre år efter att kollageporträttfilmen *Tove i stykker* (2020) hade premiär. Bland TV-

Även i resten av Skandinavien har Ditlevsens författarskap upplevt en ”renässans” (Lönnlöf 2003), och ute i den stora världen har den självbiografiska romantrilogin *Barndom* (1967), *Ungdom* (1967) och *Gift* (1971) – vilka utanför Danmark ofta kommit att kallas Köpenhamntrilogin – gjort ett veritabelt ”segertåg” (Nykvist 2021); den har getts ut på ett trettiotal språk och kommit att konsekkrerats som en *minor classic* (Jelsbak 2023).

En central figur i Ditlevsens *revival* i Danmark är författaren Olga Ravn. I samband med hundraårsminnet av Ditlevsens födelse sammanställde hon en bästsäljande antologi med hennes dikter: *Der bor en ung pige i mig, der ikke vil dø* (2017). I efterordet – som också publicerats som krönika i dagstidningen *Information* – driver hon tesen att ”Tove Ditlevsen var arbejderforfatter” (Ravn 2017a: 140; Ravn 2017b). Denna tes framställs som en polemisk intervention i den danska litteraturhistorieskrivningen. Enligt Ravn har Ditlevsens skildring av sina kvinnliga klasserfarenheter nämligen ”ikke tidligere blevet anset for at være arbejderlitteratur” (Ravn 2017a: 141).

Ravn hävdar alltså att Ditlevsen – felaktigt – placerats *bortom arbetarlitteraturens kanon*. Hon menar också att detta skulle vara resultatet av en allmän tendens att exkludera kvinnliga erfarenheter och perspektiv från den arbetarlitterära traditionen, särskilt sådana som har att göra med *reproduktivt arbejde*: ”alt det arbejde, der ligger i at reproducere arbejdskraft, ikke bare gro dem af sit eget kød og blod, føde dem og nære dem, men også holde dem rene og arbejdsduelige, at holde hjemmet varmt, lave mad til arbejderen, når han kommer hjem, tage sig af de gamle” (Ravn 2017a: 141).

I denna artikel kommer vi att gå i dialog med Ravns tes, med syftet att utveckla och nyansera både hennes analys av Ditlevsens förhållande till den arbetarlitterära traditionen i Danmark och hennes förståelse av Ditlevsens ”arbetarlitteraritet” (Agrell 2017). Vår analys är både receptionshistorisk och texttolkande. Vi inleder med att granska de kvinnliga författarnas ställning i historieskrivningen om den danska arbetarlitteraturen samt Ditlevsens relation till den arbetarlitterära traditionen. Därpå prövar vi att läsa några av hennes verk som arbetarlitteratur. Med utgångspunkt i dessa läsningar formulerar vi slutligen några allmänna slutsatser om

---

programmen kan man bland annat nämna Danmarks Radios serie *Kære Tove Ditlevsen* (2020) och ett temaavsnitt om Ditlevsen i programserien *Øgendahl og de store forfattere* (2018).

hur man kan förstå (dansk) arbetarlitteratur som ett fenomen som formats av och aktualiserar såväl köns- som klassförhållanden.

De verk av Ditlevsen vi valt att fokusera på är *Barndom* och *Ungdom*. Förutom att de, som redan påpekats, stått i centrum för Ditlevsens postuma internationella genombrott har de också en utpräglat proletär tematik; liksom hennes nog mest kända roman, *Barndommens gade* (1943, på svenska *Barndomens gata* 1948), skildrar de författarens uppväxt i arbetarklassmiljö på Vesterbro i Köpenhamn.

Ett centralt inslag i våra tolkningar är att jämföra Ditlevsen med Martin Andersen Nexø (1869–1954), som i Danmark och Norden betraktas som en centralgestalt i den arbetarlitterära traditionen (Mattsson 2017; Yde 2019). Att hävda att Ditlevsen hör hemma i denna tradition innebär, bildligt talat, att placera henne i hans närhet. Det gör vi också rent bokstavligt, genom att sätta *Barndom* och *Ungdom* i dialog med Nexøs *Ditte menneskebarn* (1917–1921, på svenska *Ditte människobarn* 1924). Detta föranleds av att det förekommer en tydlig intertextuell förbindelse mellan Ditlevsens självbiografiska romaner och just detta verk av Nexø. Ditlevsen nämner nämligen i *Barndom* att den unga Tove läser och tycker om *Ditte menneskebarn* (2017: 14).⁶⁵

Genom analysen av Ditlevsens självbiografiska barndomsskildringar hoppas vi kunna kasta ljus över frågan om vilken plats och status kvinnliga proletära erfarenheter har i den danska arbetarlitteraturen. Men vi hoppas också att den kan bidra till att lyfta fram den viktiga roll som klass spelar i Ditlevsens författarskap, något som hittills (särskilt i Danmark) inte uppmärksammats tillräckligt.

Kvinnorna och den danska arbetarlitteraturens kanon

Historieskrivningen om den danska arbetarlitteraturen handlar, åtminstone när det gäller perioden fram till 1970, huvudsakligen om män.⁶⁶ Två av de tidigaste större

---

⁶⁵ *Barndom* är en självbiografisk roman. I denna artikel väljer vi dock att skilja på författaren Ditlevsen och protagonisten Tove.

⁶⁶ Kvinnliga författare spelade viktiga roller i 1970-talets arbetarlitterära uppsving i Danmark, bland andra Grethe Stenbæk Jensen (1925–2009), Dagmar Andreasen (1920–2006), Benthe Østrup Madsen (1931–2017) och Ditte Cederstrand (1915–1984). Fler exempel återfinns i Jutta Bojsen-Møller och Sigurd Kværndrup *Arbejderlitteratur: Præsentation af 40 danske skribenter* (1981) som innehåller presentationer av 15 kvinnliga författare. Vad gäller frågan om det reproduktiva arbetet och dess status i historieskrivningen om dansk arbetarlitteratur är det viktigt att understryka att 1970-talets danska

studierna – Julius Bomholts *Dansk digtning* (1929) och Eva Hemmer Hansens *Digter og samfund* (1939) – beskriver (och konstruerar) traditionen med i stort sett samma exempel. Det handlar om politiska bondediktare som Johan Skjoldborg (1861–1936) och Jeppe Aakjær (1866–1930) (Bomholt 1930: 95f.; Hansen 1939: 89f.); tidig arbetardiktning i form av kamplyrik och arbetarsång, av exempelvis Ulrik Peter Overby (1819–1879) och Frederik August Hertz (1833–1925) (Bomholt 1930: 188f.; Hansen 1939: 39f., 74–77); den så kallade *rædselsrealismen* (ung. skräckrealismen), representerad av bland andra Edvard Søderberg (1869–1906), Lauritz Petersen (1868–1951) och Lauritz Larsen (1874–1944), av vilka den sistnämnde emellertid inte erkänns som ”Arbejderforfattere i Ordets egentligste Forstand” (Bomholt 1930: 190f.; Hansen 1939: 78–82); samt de första ”riktiga” arbetarförfattarna, exempelvis Harald Bergstedt (1877–1965), Oscar Hansen (1895–1968), Frederik Andersen (1890–1974) och, naturligtvis, Nexø (Bomholt 1930: 313f.; Hansen 1939: 151f.).

Det är alltså genomgående män som står i centrum. I Bomholts *Dansk Digtning* nämns dock ett fåtal kvinnor som bidragit till arbetarlitteraturens utveckling. Bland annat kopplas Marie Bregendahls (1867–1940) novell ”Ved Lars Skræders Sygeseng” (1902) till ”den socialt betonedede Bondedigtning”, och därmed åtminstone till arbetarlitteraturens förhistoria (Bomholt 1930: 117). Vidare omnämns Caja Rude (1884–1949), Elja B. Lauritzen (pseudonym för Ellen Kristensen, f. 1898, dödsår okänt) och Gudda Behrend (1880–1946) helt kort, men i positiva ordalag, i slutet av kapitlet ”Arbejderdigtningen efter 1914” (Bomholt 1930: 336).

Under 1970-talet och första halvan av 1980-talet upplevde arbetarlitteraturforskningen en högkonjunktur i Danmark. Då reproducerades ofta huvuddragen i den ovan beskriva traditionen, där centralgestalterna är män och kvinnorna ges

---

arbetarlitteratur inte bara speglade kvinnornas intåg på arbetsmarknaden från och med 1960-talet, utan också just reproduktivt arbete (och därmed kvinnligt dubbelarbete). Sådant arbete är exempelvis ett centralt motiv i Stenbæk Jensens genombrottsroman *Konen og æggene* (1973) och i Østrup Madsens *Konflikt* (1977). Det ges också stor uppmärksamhet i ett centralt manligt bidrag till periodens arbetarlitteratur: Åge Hansen-Folehavens (1913–1979) *Vi venter på fællesskab* (1974). De kvinnliga författarnas centrala ställning i periodens arbetarlitteratur betonas också i litteraturhistorieskrivningen (se Jørgensen 1979; Kyndrup 1980; Andersen et al. 1985, 572f.; Handesten et al. 2007, 315f.). Årtiondets omfattande arbetarlitteraturforskning inbegriper också flera studier som präglas av intersektionella perspektiv (se exempelvis Hjørdt-Vetlesen 1979:145-150; Juncker 1982; Agger 1982; Hørlych Karlsen 1977: 153f.).

perifera roller. Som exempel kan man anföra Svend Andersens *Dansk arbejderkultur* (1982), som fokuserar på perioden 1870–1939. I kapitlet ”Arbejdererindringer” – vilket behandlar arbetarbiografier snarare än skönlitterära arbetarskildringar – ägnas 15 sidor åt ”Proletariske kvindeskæbner og specifikke kvindeerfaringer” (Andersen 1982: 400–415). I skildringarna av skönlitteraturens historia lyser kvinnorna däremot i allmänhet med sin frånvaro.

Det gör de också i Anker Gemzøes översiktsartikel ”Arbejderkultur i perioden 1890–1924” (1977). Där tas frågan om arbetarkvinnan upp, särskilt i avsnittet ”De to familieformer”. Dock bygger framställningen primärt – ett undantag utgör en anonymt utgiven samling av arbetarbiografier, *Raske Fjed: Ti arbejdende Kvinders Livserindringer* (1932) – på texter skrivna av manliga författare som ”Martin Andersen Nexø, Chr. Christensen, Anton Hansen, Peder Hedebøl, Oskar Hansen, A. C. Meyer, Julius Bomholt, Ejner H. Tønnesen, Alfred Petersen, C. N. Hauge, Mikkel Christensen m.fl.” (Gemzøe 1977a: 35).

En snarlik bild framträder i tvåbandsantologin *Arbejderkultur 1870–1924 och 1924–1948* (1979–1982), som redigerades av Gundhild Agger och Gemzøe respektive Ib Bondebjerg och Olav Harsløv. Avsnittet ”Arbejderlitteratur” i den första volymen innehåller 19 signerade bidrag, samtliga skrivna av män. I den andra volymen är Rude representerad med ett utdrag ur novellsamlingen *Skyggebilleder* (1929) och Ragnar Lund (födelse- och dödsår okända) med den litterära skissen ”Lejrlivets glæder” (1926). Dessutom återges några *politiska* texter av Rude, samt av Marie Nielsen (1875–1961) och Ellen Andresen (f. 1931, dödsår okänt). I avsnittet ”Levevilkår og familieformer” (Agger & Gemzøe 1979, 135–255) finner man flera texter – dock oftare sakprosa än skönlitteratur – om och av arbetarkvinnor. Dessa kvinnors villkor lyfts också fram i redaktörernas kommentarer till deras texter (se exempelvis Agger & Gemzøe 1979: 129–130). Även om antologins framställning av den tidiga arbetarlitteraturen nästan helt och hållet fokuserar på manliga författare saknas alltså inte medvetenhet om skillnaderna mellan manliga och kvinnliga klasserfarenheter.

En liknande tendens kan iakttas i del VI och VII av översiktsverket *Dansk litteraturhistorie*, som behandlar perioden 1848–1945. I de avsnitt som explicit tar upp periodens arbetarlitteratur dominerar de manliga författarna. Det betyder emellertid inte att kvinnliga författares klasskildringar förbigås. Exempelvis tas de upp i avsnitten om litteraturens förhållande till 1920- och 1930-talets diskussioner

om sexual- och familjepolitik, samt i presentationer av författare som Thit Jensen (1876–1957), Johanne Buchardt (1903–1948) och, vilket är särskilt intressant i detta sammanhang, Ditlevsen, vars tidiga romaner – *Man gjorde et barn fortræd* (1941, på svenska *Man har gjort ett barn illa* 1942), *Barndommens gade* och *For barnets skyld* (1946, på svenska *En annan man och mor* 1947) – beskrivs som verk som skildrar ”arbejderbørn, bundet til og i kamp med den sociale virkelighed, der er deres samtidig med at de stadig søger efter en kærlighed, der kan bære over alle dyb” (Agger et al. 1984: 606). Dock är det talande att detta görs i kapitlet ”40’ernes kvindelige prosaister”, snarare än i en presentation av periodens arbetarlitteratur.

I dansk litteraturhistorieskrivning avskiljs alltså det man skulle kunna kalla kvinnlig arbetarlitteratur ofta från den arbetarlitterära traditionen. Det får konsekvenser för hur Ditlevsen betraktas. I *Dansk litteraturhistorie* blir hon exempelvis talande nog en kvinnlig författare med klassperspektiv, snarare än en kvinnlig arbetarförfattare.

Ditlevsen och arbetarlitteraturens kanon

Självklart råder det inte total enighet om Ditlevsens relation till arbetarlitteraturen. Vid några tillfällen har hennes författarskap direkt och förbehållslöst kopplats samman med arbetarkultur, arbetarhistoria och den arbetarlitterära traditionen. Ravens efterord är ett exempel på det. Ett annat är den danska författaren Pia Friis Laneths tal om ”Arbejder-Tove”, som hölls vid Gyldendals firande av hundraårsminnet av Ditlevsens födelse (litfix.dk 2017). Man kan också peka på att Jutta Boysen-Møller i sin lärobok om 1970-talets danska arbetarlitteratur föreslår *Barndommens gade* som ”supplerende læsning” (Boysen-Møller 1985: 109). Vidare har utställningen ”Kvindelig” (2023–2025) på Arbejdermuseet i Köpenhamn lyft fram Ditlevsen som en av nio pionjärer ”der gik forrest og længst [i] fagbevægelsen, i politik og i kulturen”, och vid *Festival di Letteratura working class* som hölls i Florens i april 2024 ägnades en 90-minuterssession åt ”La trilogia di Copenaghen di Tove Ditlevsen” (Arbejdermuseet 2024; Edizioni Allegre 2024).

Det finns också exempel på motsatsen: att Ditlevsen explicit frånerkänts hemortsrätt i arbetarlitteraturen. Ett tidigt sådant hittar man i den tidigare omnämnde Bomholts recension av *Barndommens gade*. Bomholt, som sedermera kom att bli såväl socialdemokratisk medlem av folketinget som Danmarks förste kulturminister, var en mycket inflytelserik röst i 1920- och 30-talets diskussioner om arbetarlitteratur i Danmark. I sin inflytelserika bok *Arbejderkultur* (1932) hävdade han att

arbetarlitteraturen ska vara ”samstemt med den Virkelighed, som Arbejderen selv lever og kæmper i”, ”behersket af Oprørskræfter, en sammenbidt Uvilje mod Forfald og Undergang” och skildra människan sedd ”i Sammenhæng med Samfund og Produktionskræfter”, *inte* ”som et isoleret Væsen” (Bomholt 1932: 160–162). Av detta hittade han dock inte mycket i *Barnddommens gade*, som han kritiserade för att dess klasskildring var för negativ och för att författaren fokuserade för mycket på huvudpersonens flykt från den proletära miljön: ”Der er ikke et eneste lille Glimt af Kærlighed i Billedet af Arbejderhjemmet. Tværtimod. Det er gengivet med en Kulde, som om Tove Ditlevsen bevidst vil fraskrive sig enhver Form for Taknemmelighed.” (Bomholt 1947: 215).

Det var emellertid inte bara Ditlevsen som misslyckades med att leva upp till Bomholts normativa krav. I *Dansk digtning* hävdar han faktiskt att det egentligen bara finns en enda (äkta) dansk arbetarprosaist, nämligen Nexø (Bomholt 1930: 231). Genom att ställa sitt författarskap i förbindelse med arbetarrörelsen, menar Bomholt, har Nexø lyckats leverera just den grundläggande *optimism* som enligt honom utgör arbetarlitteraturens kärna.

Bomholts snäva syn på arbetarlitteraturen har fått stort genomslag i Danmark och påverkat såväl den allmänna synen på denna litteratur som forskningen om densamma. Det betyder inte att hans synsätt inte problematiserats och utmanats (se exempelvis Bondebjerg 1979 II: 192–219). Men Bomholts insisterande på att arbetarlitteraturen står (alternativt *bör stå*) i ett nära förhållande till arbetarrörelsens politiska projekt har inte desto mindre blivit norm i historieskrivningen om denna litteratur.

I *Arbejderkultur 1870–1924* definieras begreppet exempelvis som litteratur ”som på forskellig måde og på forskellig vis indgår i den stadige kamp for arbejderklassens konstituering som en selv- og interessebevidst klasse” (Agger & Gemzøe 1982: 326).⁶⁷ Ytterligare ett uttryck för tendensen att betona arbetarlitteraturens nära förhållande till arbetarrörelsens politiska projekt är Andersens formuleringar om att arbetarlitteratur skildrar människan inte bara som ”samfundsbestemt”, utan ”først og fremmest som organiseret klasse” och därmed som (potentiellt) ”samfundsbestemmende” (Andersen 1982 II: 266).

---

⁶⁷ Därför är det inte förvånande att redaktörerna reproducerar Bomholts avvisande av ”rædselsrealismen”: ”Arbejderlitteratur [...] er disse ’forbryderromaner’ ikke, snarere symptomer på hvorledes repræsentanter for andre klasse opfattede ’arbejderproblemet’” (Agger & Gemzøe 1982: 341).

Ett annat exempel från samma tidsperiod är Bondebjerg och Gemzøes förord till tidskriften *Kultur & Klases* temanummer "Arbejderlitteratur i Skandinavien" (1982). Där definieras den "oprindelige historiske kerne i begrebet arbejderlitteratur" som litteratur som produceras av "arbejderklassens egne folk i direkte tilknytning til og som et udtryk for dens hverdagsliv og organisationer" (Bondebjerg Gemzøe 1982: 7, vår kursiv.). Därefter kritiseras denna definition för att vara för snäv i förhållande till det man "i historiens løb med rette må opfatte som afledt af denne primære arbejderlitteratur" nämligen *proletär litteratur*, som "ikke er skrevet af arbejdere, men dog bringer sig i ideologisk berøring med arbejderklassen", samt *socialistisk litteratur* som "ikke er snævert knyttet til arbejderklassen, men en samlebetegnelse for en bred strøm af litteratur præget af en socialistisk ideologi" (Bondebjerg Gemzøe 1982: 8–9). Såväl den egentliga arbetarlitteraturen som olika litteraturformer som växt fram ur densamma definieras alltså huvudsakligen utifrån politiska kriterier.

Den i Danmark dominerande förståelsen av arbetarlitteraturen som intimt förbunden med arbetarrörelsens politiska projekt har gjort det svårt att placera Ditlevsen – som inte var aktiv i denna rörelse och inte ägnade den särskilt mycket uppmärksamhet i sina verk – i den arbetarlitterära traditionen. Och när hon väl placerats där har det ofta varit med förbehåll. Någon *typisk* arbetarförfattare är hon inte, har man hävdad, snarare en särling som avviker från traditionens huvudfåra.

Som exempel kan man nämna det tal som den dåvarande danske statsministern Anker Jørgensen höll vid en minneshögtid i anslutning till Ditlevsens bortgång. Han hyllade henne för hennes skildringar av hur den sociala verkligheten påverkar "menneskesindet" (Jørgensen 1976). Men samtidigt underströk han att hon har en annan författarprofil än kanoniserade arbetarförfattare som Nexø och Aakjær eftersom man i hennes verk inte finner någon "agitatoriskt billede" (Jørgensen 1976).

Liknande reservationer hittar man även i senare kommentarer. Niels Kofoed skriver exempelvis i inledningen till *Stil og tema i Tove Ditlevsens forfatterskab* (2013) att hon kan "sammenlignes med Martin Andersen Nexø", men betonar också att hon saknar såväl "hans politiske indsigt" som "den [...] samfundsmæssige i bredde i skildringen" (Kofoed 2013: 5). I *Tove Ditlevsen som ung* (2004) framhåller Frank Egholm Andersen i kapitlet "Proletarpige mellem poesi og politik" att såväl "krisetiderne" som "arbejderklassens kamp for bedre vilkår" tematiseras i författarskapet (Andersen 2004: 9). Samtidigt understryker han emellertid att "det var aldrig Toves kamp, og

det blev aldrig hendes projekt. [...] Tove Ditlevsen skrev om de følelser som modsætningerne i samfundet skabte” (Andersen 2004: 9).

I diskussionerna om Ditlevsen som arbetarförfattare betonas ständigt hennes kön. När Jørgensen poängterar att hon visar hur den sociala verkligheten påverkar ”menneskesindet” lägger han exempelvis till att hon särskilt visar hur detta sker ”hos kvinden” (Jørgensen 1976). Och Ravn menar, som visats ovan, att Ditlevsen tematiserar specifikt kvinnliga arbetarefarenheter.

Denna upptagenhet av författarens kön präglar receptionen av Ditlevsens verk i allmänhet. Det främsta uttrycket för det är att hon ofta kommit att kategoriseras som *kvinnoförfattare*. Allra tydligast görs det i *Dansk kvindelitteratur* (1982). Där framhålls hennes skildring av ”arbejderdøtre”, och hennes insisterande på skillnader mellan livsvillkoren i arbetarklassen respektive ”mellemlaget” (Dalager & Mai 1982 II: 118f.). Samtidigt fokuserar beskrivningen huvudsakligen på sådant som ”kvindeerfaringer”, ”kvinderealisme” och ”den kvindelige livssituation” (Dalager & Mai 1982 II: 122).

En liknande tendens – det vill säga att Ditlevsens klasskildring uppmärksammas, men tillmäts mindre betydelse än hennes tematisering av kvinnliga erfarenheter – återfinns i Anne Birgitte Richards psykoanalytiskt inriktade beskrivning av Ditlevsen i *Køn og kultur: 1930ernes og 1940ernes kamp om køn, kultur og modernitet læst gennem kvindernes tekster* (2005). Kapitlet om Ditlevsen innehåller en läsning av *Barndommens gade* som bland annat visar att *gatan* – som är ett centralt motiv i Ditlevsens författarskap – ”selvfølgelig også [er] et socialt miljø, et københavnsk arbejderkvarter” (Richards 2005: 489). Richards primära intresse gäller dock inte de sociala perspektiven och hennes analys mynnar ut i påståendet att Ditlevsen skrev – utifrån ”en levende erfaring” – ”om det ubevidste, om barndommens, ødipaltrekantens og drifternes betydning” (Richards 2005: 494).⁶⁸

---

⁶⁸ Richard behandlar även en av de kvinnliga författare som faktiskt tilldelats en central roll i litteraturhistorieskrivningen om dansk arbetarlitteratur före 1970, nämligen den tidigare omnämnda Caja Rude. Kapitlet om henne diskuterar på ett mycket insiktsfullt sätt författarskapets relationer till 1920- och 30-talens socialistiska kulturdebatter. I detta sammanhang är det intressanta emellertid att Rudes författarskap – som kopplas samman med begrepp som ”arbejderkultur” och ”arbejderforfatter” – beskrivs som ett i vilket ”den indignerede og den didaktiske optik” möts som och som utmärks av ett kvinnligt kodat ”didaktisk-litterær[t] projekt”: att skriva fram ”idealet for en arbejderfamilie” (Richards 2005: 379, 403). Detta, menar Richards, skiljer Rudes skildring av arbetarfamiljen från Ditlevsens.

Ett starkt fokus på kön, psykologi och nära relationer präglar också två Ditlevsen-monografier från senare tid: Karen Sybergs *Tove Ditlevsen: Myte og liv* och Jens Andersens *Til døden os skiller: Et portræt af Tove Ditlevsen*, vilka båda kom ut 1997, då Ditlevsen skulle ha fyllt 80. Det är ett symptomatiskt uttryck för den danska Tove-febern att Andersen 2022 gav ut en uppdaterad version av sin biografi, nu med titeln *Ditlevsen: En biografi*. I förordet hävdar han att det som gör henne angelägen i samtiden är hennes roll som ”feministisk kilde til inspiration” för en ny generation författare, att hon är en författare som intresserar sig för ”sex, begær, køn og kropslighed” i ”parforholdet, moderskabet og det borgerlige familieliv”, samt att hennes författarskap föregriper vår tids autofiktion (Andersen 2022: 7–9). Däremot sägs inte någonting om Ditlevsens klassperspektiv – vilket också lyser med sin frånvaro i flera nyare studier av hennes författarskap (se Allen 2022; Rasmussen 2021; Hellberg 2021).

Den internationella receptionen av Ditlevsen på senare år påminner starkt om den danska. Marknadsföringen av henne har utmärkts av en ”atmosfære af kanonrevision og rehabilitering af hidtil undertrykte eller ukendte stemmer” med särskilt fokus på Ditlevsen som en kvinnlig författare av autofiktion som blivit ”underkendt af en mandlig og modernistisk samtid” (Jelsbak 2023:54). Att denna bild av Ditlevsen som kvinnoöförfattare verkligen fått genomslag utomlands kan exemplifieras med Lucy Scholes oerhört positiva recension av *Barndom, Ungdom och Gift* i *The Paris Review*. I likhet med flera andra kritiker konstaterar hon det uppenbara: att böckerna skildrar författarens proletära uppväxt. Samtidigt spelar klass ingen som helst roll i hennes övergripande karaktärisering av dem: ”Together, the trilogy tells the story of Ditlevsen’s journey as a writer; as a woman, wife and mother; and, most candidly of all in that piercing final volume, as an addict” (Scholes 2020).

Ditlevsen, hävdar hon nämligen, ”har intet projekt” med denna skildring (Richard 2005: 489). Richard har inga ambitioner att bidra till diskussionen om hur arbetarlitteraturen ska förstås, men hennes jämförelse av Rude och Ditlevsen illustrerar den dominerande synen på denna litteratur i Danmark. Rudes skildringar av arbetarkvinnor inkluderas i den arbetarlitterära traditionen med hänvisning till deras tendens och ideologiska förankring medan Ditlevsens föregivna avsaknad av (politiskt) ”projekt” gör att hon placeras utanför samma tradition.

Åter till Ravn – och vidare till Ditlevsen

Syftet med denna artikel är att – i Dialog med Olga Ravn – analysera Ditlevsens förhållande till den arbetarlitterära traditionen och hennes arbetarlitteraritet. Den receptionshistoriska analysen ovan visar att Ravns påstående att Ditlevsen – liksom kvinnliga författare, erfarenheter och klassperspektiv över huvud taget – inte skulle ges någon plats i den danska arbetarlitteraturens historia i Danmark är missvisande. Snarare handlar det om att kvinnliga författare i allmänhet och Ditlevsen i synnerhet blivit föremål för en *relativ marginalisering*.

En viktig förklaring till denna marginalisering är den i Danmark utbredda föreställningen att arbetarlitteraturen skulle vara en agitatorisk-politisk litteratur som står i ett mycket nära förhållande till arbetarrörelsens politiska projekt. Eftersom få kvinnliga författare skrivit sådan litteratur har de betraktats som perifera i den arbetarlitterära traditionen.

En annan förklaring kan vara konkurrens från andra tolkningsparadigm. I Danmark har arbetarlitteraturforskningen saknat både kontinuitet och (med undantag för perioden 1973–1982, då – som tidigare framhållits – denna forskning upplevde ett markant uppsving) genomslagskraft (Lund 2020; 2021). Därför är det föga förvånande att Ditlevsen oftast behandlats ur andra perspektiv än det arbetarlitterära. Som påpekats i receptionsanalysen ovan har exempelvis många kommentatorer främst betraktat hennes som kvinnoförfattare. Jelsbak framhåller i en litteratursociologisk analys av Tove-febern betydelsen av ”en nyfeministisk og politisk agenda”, samtidigt som han även pekar på att ”den selvbiografiske eller autofiktive bølge i det ny årtusindes litteratur” har gjort ”bekendelseslitteraturen stueren igen” (Jelsbak 2023: 50). Kanske är det det starka intresset för kvinno- litteratur/feministisk litteratur i dansk litteraturvetenskap samt samtidens intresse för autofiktio som lett till att Ditlevsens verk inte kommit att betraktas som arbetarlitteratur, snarare än en explicit exkludering av dem ut den arbetarlitterära traditionen?

I artikelns andra del kommer vi att följa Ravns uppmaning och läsa Ditlevsens verk som arbetarlitteratur, med särskilt fokus på hennes skildring av kvinnliga

erfarenheter.⁶⁹ Dock kommer vi att göra detta utifrån delvis andra utgångspunkter än Ravens.

Ravns inkludering av Ditlevsen i den arbetarlitterära traditionen bygger i hög grad på att begreppet arbete utvidgas till att även omfatta reproduktivt sådant, och särskilt reproduktivt arbete som utförs av kvinnor. Det finns goda skäl att göra så. Samtidigt är det problematiskt att Ravn tycks acceptera dikotomin mellan manligt produktivt och kvinnligt reproduktivt arbete. Hennes analys riskerar exempelvis att osynliggöra att Ditlevsens proletära kvinnskildringar, vilket kommer att visas nedan, ofta också handlar om lönearbete. Vidare tycks Ravn bortse från att reproduktivt arbete inte bara utförs av *arbetarkvinnor*, och att det därför utgör en dålig grund för den kvinnliga arbetarlitteraturen.

Ditlevsens arbetarlitteraritet

Som påpekades in inledningen innehåller *Barndom* en skildring av att den unga Tove läser och tycker om *Ditte menneskebarn* (Ditlevsen 2017: 14). Därmed etableras en intertextuell förbindelse mellan Ditlevsens verk och den arbetarlitterära traditionen.⁷⁰ Intressant nog gör Tove dock en tämligen oortodox tolkning av Nexøs roman. Hennes far – en klassmedveten och organiserad arbetare – uppskattar också *Ditte menneskebarn*, men av helt andra anledningar än dottern. Enligt honom är den ”en social roman” (Ditlevsen 2017: 14). Det som får Tove att tycka om romanen är emellertid inte dess skildring eller kritik av sociala förhållanden, utan dess förmåga att ”blødgøre hjerter” (Ditlevsen 2017: 14).

Toves omdöme om *Ditte menneskebarn* hänger väl samman med annat som skrivs om hennes litterära smak i *Barndom*. Bland annat framhålls att det hon uppskattar i litteraturen främst har med formernas skönhet att göra, medan den verklighet som avbildas inte intresserar henne över huvud taget: ”Digte og poetisk prosa bliver jeg grebet af [...], men de ting, der beskrives, lader mig fulstændigt kold” (Ditlevsen

---

⁶⁹ Det gör också Lise Munk Thygesen i biografen *Tove Ditlevsen var min mormor. En familiehistorie om skam, skæbne og tilgivelse* (2023), där – med författaren och kritikern Johanne Myginds (2023) formulering – ”Tove Ditlevsens liv og værk endelig både [bliver] læst i et klasse- og et kønsperspektiv, som er uløseligt forbundet.”

⁷⁰ I samma riktning pekar det faktum att den unga Tove också uttrycker uppskattning av en annan kanoniserad arbetarförfattare, nämligen Gorkij (Ditlevsen 2017: 18).

2017: 79). Hon säger även följande, i samband med att hon berättar om vilka böcker hon lånar hem från biblioteket: ”Jeg har aldrig brudt mig om virkeligheden, og jeg dikter aldrig om den” (Ditlevsen 2017: 48f).

Tove uttrycker alltså en närmast *romantisk* syn på litteraturen, som står i bjärt kontrast till den sociala och politiska litteratursyn som hennes far (i romanens dieges) och kritiker som Bomholt (i den utom-litterära världen) ger uttryck för. Att hon ändå uppskattar *Ditte menneskebarn* är alltså uttryck för att hon närmar sig Nexø och arbetarlitteraturen från ett annat håll än det som representeras av exempelvis Bomholt. Och därmed utmanar hon den dikotomi mellan det egna författarskapet och den arbetarlitterära traditionen som lanserats av honom och som fått åtminstone viss genklang även hos sympatiskt inställda kommentatorer som Jørgensen.

Intressant nog tycks Toves syn på *Ditte menneskebarn* dock ligga nära Nexøs egen. Formuleringen om att ”blødgøre hjerter” är ju ett direkt citat ur romanen: i dess inledning sägs att Ditte kom till världen för att göra just det och i dess sista mening frågar berättaren om hon lyckats. Att Tove besvarar den frågan jakande tyder på att hon läst *Ditte menneskebarn* på Nexøs premisser. Att hon därigenom hamnar i konflikt med den dominerande idén (representerad i romanen av fadern) om arbetarlitteraturen som en social och agitatorisk litteratur är paradoxalt, och understryker behovet av att vidga förståelsen av denna litteratur.

När man, i Bomholts efterföljd, upphöjer det agitatoriska/politiska till arbetarlitteraturens essens hamnar Ditlevsen, som redan framhållits, ofta utanför arbetarlitteraturens kanon, eller i dess periferi. Samtidigt begränsas arbetarlitteraturens betydelsepotential. Genom att ifrågasätta idén om den politiska agitationen som arbetarlitteraturens enda, eller centrala, modus hoppas vi att vi både kan skapa plats för Ditlevsen i den arbetarlitterära traditionen och synliggöra andra (möjliga) former av arbetarlitteratur.

Synen på arbetarlitteraturen som en agitatorisk litteratur i allians med den organiserade arbetarklassen kan utan tvekan kritiseras för att ge företräde åt traditionellt manligt kodade erfarenheter. Under lång tid var arbetarrörelsen starkt mansdominerad och dess föreställning om ett politiskt subjekt fokuserade på en förvärvsarbetande, klassmedveten och fackligt/politisk organiserad man. Ett verk som Nexøs *Pelle erobreren* (1906–1910, på svenska *Pelle Erövraren* 1921–1922) kan alltså sägas berätta en huvudsakligen manlig historia. Och eftersom detta verk

konsektreras som ett (arke-) typiskt exempel på arbetarlitteratur har denna litteratur också kommit att definieras på ett sätt som inte lämnar särskilt mycket utrymme för kvinnliga erfarenheter och uttryck av den typ man återfinner hos Ditlevsen och andra kvinnliga skildrare av arbetarklassen.

Att arbetaren definieras som en man har inte inneburit att det inte funnits kvinnliga gestalter i den danska arbetarlitteraturen – men de har tilldelats andra roller. Detta kan illustreras med en jämförelse mellan *Pelle erobreren* och *Ditte menneskebarn*. Medan historien om Pelle beskriver hur arbetarrörelsens kollektiva kamp steg för steg leder till bättre villkor för arbetarklassen handlar berättelsen om Ditte om en individs undergång i ett brutalt klassamhälle. Dessa skillnader har naturligtvis flera olika orsaker – en av de viktigaste är dock att *Pelle erobreren* handlar om en man och *Ditte menneskebarn* om en kvinna. Just för att hon är arbetarkvinna är ju Ditte utestängd från den kollektiva kamp som Pelle viger sitt liv åt. Därför har hon svårt att inta någon annan roll än ett tämligen passivt offer för klassamhällets orättvisor.

Denna tolkning får stöd i *Dansk litteraturhistorie VII*, där det understryks att Dittes kamp handlar om överlevnad, snarare än om politisk frigörelse, och att detta hänger samman med att Nexø skildrar villkoren för arbetarklassens kvinnor (och barn): ”Med alle sine regressive tendenser er [den] alligevel de revolutionære brydningsårs smukkeste litterære udtryk. En universel og samtidig realistisk konkret skildring af proletariske kvinders og børns vilkår i den tidlige kapitalisme – og deres ubegrænsede offervillighed i kampen for at overleve med deres menneskelighed i behold” (Agger et al. 1984:188).

I *Barndom* och *Ungdom* skildras också en *kvinnlig* proletär tillvaro som – precis som Dittes – kännetecknas av alienation från arbetarrörelsens kollektiva kamp och instängdhet i reproduktionssfären. Detta är inte minst uppenbart i den senare av romanerna.

Då *Ungdom* tar sin början har Tove just konfirmerats. Det innebär att hennes barndom är över, och därmed att hon måste börja arbeta för sitt uppehälle. Berättelsen inleds följaktligen med en beskrivning av hennes första dag som hembiträde hos en välbärgad familj och av hennes erfarenhet av att reduceras till ”en person, hvis kropsstyrke de havde købt et bestemt antal timer hver dag for en bestemt betaling. Hele resten af mig var man ligeglad med” (Ditlevsen 2021: 6). Ditlevsen beskriver alltså Tove som någon som i allra högsta grad är medveten om den position

en arbetare intar i den kapitalistiska ekonomin och makthierarkin. Och så skildras faktiskt också Ditte. Även hon är nämligen medveten om att hon exploateras av sin arbetsgivare: ”Det var en selvfølge at alle éns kræfter tilhørte dem” (Nexø 2015: 436).

Även *Ungdoms* struktur präglas av huvudpersonens klasstillhörighet. I huvudsak är den uppbyggd som en utvecklingsroman, där själva utvecklingen dock hela tiden uteblir. Det hänger inte minst samman med det starka fokus Ditlevsen lägger på Toves arbete. Läsaren får följa henne från arbetsplats till arbetsplats, men inte uppåt eller framåt. Hon har nämligen påfallande svårt att finna någon fast plats i arbetslivet – gång på gång säger hon upp sig eller får sparken.

Toves oförmåga att finna sin plats hänger emellertid inte bara samman med hennes avsky inför det slags lönearbete hon som arbetarflicka har möjlighet att få, utan också med en medvetenhet om och ett avståndstagande från den identitet och livsbana som föreskrivs av hennes köns- och klasstillhörighet. Föräldrarna förväntar sig att hon först ska arbeta, därefter gifta sig (helst med en hantverkare) och få barn – det vill säga: bli en arbetarhustru. För Tove är detta emellertid inte särskilt lockande. Tvärt om framstår det liv hon lever – och dess tänkta fortsättning – som präglad av ofrihet och utsiktlöshet.

Medan hennes kritik av tvånget att sälja sin arbetskraft utgör en likhet med många klassiska arbetarromaner är hennes ångest inför framtiden som arbetarhustru inte något särskilt vanligt motiv i den kanoniserade arbetarlitteraturen. Ditte gör ju exempelvis inte uppror mot rollen som arbetarhustru – tvärt om ligger det tragiska i berättelsen om henne i att hon inte förmår *förverkliga* denna roll.

Men Tove gör alltså uppror mot rollen som arbetarhustru – en roll som upprätthålls *inom arbetarklassen* och, i hög utsträckning, även inom arbetarrörelsen – och som omöjliggör det slags självförverkligande hon strävar efter. Detta är inte bara ovanligt inom arbetarlitteraturen, det är också anledningen till att Bomholt placerade henne utanför dess kanon. Han menade ju att problemet med hennes självbiografiska skildringar, och det som ställde dem i motsatsställning till Nexøs verk, var att hon gav en negativ bild av den proletära familjemiljön.

Toves strävan efter frigörelse och självförverkligande kopplas ofta till läsning och skrivande. Att hon ägnar sig åt sådant kritiserats av föräldrarna som opassande, med hänvisning till att det gör att hon framstår som underlig, det vill säga skiljer ut sig från sin miljö. Dock är det inte läsning som sådan som är opassande i Toves

barndomsmiljö, det är *flickors* läsning. ”Jeg er sær, fordi jeg læser bøger som min far”, säger hon exempelvis i *Barndom* (Ditlevsen 2017: 12) Och hennes far deklarerar framt att ”[e]n pige kan ikke blive dikter” (Ditlevsen 2017: 18). För Tove är det emellertid just detta förhållande – att litteraturen utgör själva antitesen till hennes existens som arbetarflicka – som utgör dess attraktionskraft.

Drömmen om ett annat liv har ofta lyfts fram som ett av arbetarlitteraturens mest utmärkande drag och många klassiska arbetarromaner – exempelvis *Pelle erobreren* – handlar om unga människor som bryter sig loss från sin miljö för att skapa sig nya, annorlunda liv. I många fall har de frigörelseprojekt som beskrivits i denna litteratur varit kopplade till arbetarrörelsen och dess visioner om att radikalt förändra samhällets sociala, ekonomiska och politiska struktur (även här utgör *Pelle erobreren* ett bra exempel). Det finns emellertid också arbetarromaner där vägen till frigörelse går via litteraturen och drömmen att bli författare. Kända exempel är Ivar Lo-Johanssons (1901–1990) *Godnatt, jord* (1933) och Eyvind Johnsons (1900–1976) *Romanen om Olof* (1934–1937). I verk av kvinnliga arbetarförfattare har det däremot varit ovanligt att (de kvinnliga) protagonisterna lyckas bli författare. Som exempel kan man nämna Moa Martinsons (1890–1964) *Romanen om Mia* (1936–1939), där huvudpersonen, trots sin kärlek till litteraturen stannar kvar i en proletär tillvaro där kultur och estetik ständigt sätts på undantag (se Forssberg Malm 1998: 104–108).

Hos Ditlevsen skildras ett försök till utbrytning ur arbetarklassens livsvillkor – via litteraturen – som är mycket starkt präglad av det faktum att Tove är kvinna. Därför är hennes frigörelsekamp radikalt åtskild från arbetarrörelsens politiska projekt. Den unga Tove är exempelvis närmast allergisk mot politisk diktning. Bland annat känner hon ”angst og skam” när hennes familj sjunger ”socialdemokratiske slagsange” istället för psalmer på julafton (Ditlevsen 2017: 22). De dikter Tove skriver är följaktligen varken sociala eller politiska. Istället är de mestadels sentimentala skildringar av ämnen som är henne främmande. Åtminstone kan det verka så vid en första anblick. Men om man skrapar på ytan framträder en annan bild. Som exempel kan man anföra berättelsen om hur Tove skriver den första dikt hon anser vara ”bra”.

En kväll möter hon en ung arbetslös man, Kurt, som är på väg till Spanien för att kämpa som frivillig i inbördeskriget. Den dikt som Tove skriver efter det romantiska mötet är ett porträtt av en mors elegiska tal till en dödfödd dotter. Ändå hävdar hon att dikten faktiskt har med Kurt att göra. Den har ”ingen umiddelbar forbindelse med Kurt. Alligevel ville jeg ikke have skrevet det, hvis jeg ikke havde mødt ham”

(Ditlevsen 2021: 88). Detta uttalande etablerar, trots allt, en förbindelse mellan Toves erfarenhetsvärld och hennes skrivande. Även om detta skrivande representerar antitesen till den egna verkligheten är det också sprunget ur densamma.

Denna idé tematiseras ofta i Ditlevsens självbiografiska texter. I dikten ”Barndommens gade” (som ingick i samlingen *Lille verden* (1942), vilken gavs ut året före romanen *Barndommens gade*) betonas exempelvis att denna gata är hennes ”væsens rod”, och att dess ”rytme” och ”klang” alltid kommer att harmoniera med hennes väsen (Ditlevsen 1996: 58-61). Dikten ger återklang också i *Barndom*: ”Istedgade er barndommens gade, hvis rytme altid vil banke i mit blod, og hvis stemme altid vil nå mig og være den samme” (Ditlevsen 2017: 28).

För Ditlevsen är skrivandet alltså på en och samma gång nära förbundet och oförenligt med hennes proletära uppväxt. För att kunna bli författare måste hon lämna den barndomens gata som format henne. Detta har både kulturella och ekonomiska orsaker. Dels fördöms kvinnors skrivande i den proletära miljön, dels saknas där de ekonomiska förutsättningarna för att ägna sig åt litterärt skapande. Som Tove säger i *Ungdom*: ”Og jeg vil så gerne selv eje min tid i stedet for altid at sælge den” (Ditlevsen 2021: 167f). Biljetten ut är ett äktenskap med redaktören för en litteraturtidsskrift. Detta innebär både ett socialt (och ekonomiskt) avancemang och att Tove får tillträde till ett samhällsskikt där litteraturen hålls högt, och där det inte är tabu för en ung kvinna att dikta.

I likhet med Nexø och många kanoniserade arbetarförfattare använder sig Ditlevsen alltså av utvecklingsromanen för att beskriva en kamp för frigörelse från klassförtryck. Men, till skillnad från många av arbetarlitteraturens manliga hjältar går vägen till frihet för Tove inte via arbetarrörelsen, utan via äktenskapet. Dock handlar det inte om vilket äktenskap som helst – utan om ett som för henne ut ur den proletära miljön. Dessutom framställs denna lösning inte på något sätt som okomplicerad – *Ungdom* slutar faktiskt med att hon önskar sig ensamhet (Ditlevsen 2021: 172). Och i trilogins sista del, *Gift*, beskrivs Toves äktenskap som rent helvetiska.

Barndom och *Ungdom* handlar alltså inte enbart om kön, utan även lika mycket om klass, som utgör en helt central faktor i berättelsen om Toves uppväxt och hennes väg till författarskapet. Att detta så ofta förbisätts – eller inte i tillräcklig grad betonats – beror, menar vi, på att romanernas klassperspektiv inte enbart är av det slag som

man finner i (den kanoniserade, manliga) arbetarlitteraturen utan även har andra dimensioner, som gör att de skiljer sig från den i Danmark dominerande synen på arbetarlitteraturen som en politisk/agitatorisk litteratur. Och dessa dimensioner är, menar vi, kopplade till det faktum att Ditlevsen skildrar och diskuterar kvinnliga proletära erfarenheter.

Frigörelse, kön och estetik

I *Ditte menneskebarn* beskriver Nexø hur det kapitalistiska samhället är fientligt mot människan, hur det förhindrar hennes utveckling. Detta kan illustreras med Dittes hunger efter ”næring for sit menneskevæsen” (Nexø 2015: 422). Toves far har alltså rätt när han säger att *Ditte menneskebarn* är en social roman, eftersom Nexø skildrar de negativa existentiella konsekvenserna av ett specifikt samhällssystem.

Nexøs samhällskritik skulle kunna betraktas som ett slags socialistisk humanism, besläktad med (den unge) Marx’ kritik av hur kapitalismen alierar människan från sig själv. I ljuset av analysen ovan skulle vi dock vilja hävda att människan för Nexø kommer i två varianter: män respektive kvinnor. Detta har framhållits av Gemzøe (1977b: 105f) som menar att Nexø har en idé om att mannen representerar Kultur (förnuft och utveckling) medan kvinnan representerar Natur (moderskapet).⁷¹

När Ditte söker ”næring for sit menneskevæsen” försöker hon därför förverkliga sig som *kvinn*a – som moder, maka etc. Det är också denna form av självförverkligande som Tove erbjuds i *Barndom* och *Ungdom*. Men för henne representerar den kvinnoroll som är möjlig att förverkliga i den proletära miljön inte någon frigörelse. Och den andra vägen till frigörelse som presenteras i arbetarlitteraturen – den som går via arbetarrörelsen – är stängd för henne. Därför söker hon frigörelse via en tredje väg, nämligen litteraturens. Och det betyder i sin tur att hon måste bryta med sin ursprungsmiljö.

Detta innebär emellertid inte nödvändigtvis att Ditlevsen bryter med den arbetarlitterära traditionen. I likhet med Tove lider exempelvis även Ditte av att

---

⁷¹ Nexøs skildringar av kvinnor har blivit föremål för kritik, bland annat i Elise Andersens *Pelle Erobreren: En analyse med hovedvægt på symbolbrug og kvindebillede* (1983: 109f.). I sin studie av Nexøs huvudverk problematiserar Gemzøe också – om än kortfattat – Nexøs etablerande av den ”ubodelige naturgivne forskel mellem kønnenes væremåde” och hävdar att romanens implicita kritik av kampen för kvinnans frigörelse präglas ”ideologisk fahed” (Gemzøe 1975: 90).

hennes värld präglas av ”foragt for alt, hvad der var pænt og anstændigt” (Nexø 2015: 248). Med andra ord plågas också hon av kulturella förhållanden i arbetarklassen. Och precis som Tove får hon genom estetiska upplevelser åtminstone en glimt av en annan värld: ”Mest av alt i skolen holdt Ditte af sangtimerne. [...] Læreren sluttede altid skoledagen med en sang, og første gang Ditte hørte det fulde kor af de mange stemmer, blev hun overvældet og brast i gråd” (Nexø 2015: 91). Att en snarlik scen förekommer i *Barndom* gör det svårt att inte undra om Ditlevsen medvetet lagt sig nära Nexøs skildring av Ditte: ”Jeg går i anden klasse, og jeg vil skrive salmer, for de er det smukkeste, jeg ved. På min første skoledag sang vi: Gud ske tak og lov, vi så dejligt sov – og da vi kom til ’nu som fuglen frisk, rask som havets fisk, morgensolen skinner gennem ruden’, blev jeg så lykkelig og bevæget, at jeg brast i gråd” (Ditlevsen 2017: 19).

Den frigörelse genom kultur och bildning som Tove och Ditte eftersträvar skildras också av Nexø i hans memoarer, exempelvis i beskrivningen i *Vejs Ende* (1939, på svenska utgiven som del av *Minnen* 1945) av hans studier vid en folkhögskola:

For én, der kom fra det fysiske Slid med dets ørkesløst lange Arbejdsdag, var her nok at glædes ved og føle sig tilfredsstillet af. Man var ikke længer kun uden for det hele eller rettere neden under det, var ingen Kuli men et menneske med en egen Mening om Tilværelsen og begyndende Udsyn over den. Den store Glæde ved at tilegne sig laa jo her! (Nexø 1999: 450)

Precis som hos Ditlevsen beskrivs här kultur och bildning som en väg till frigörelse – och som en erövring av en mänsklighet som förvägras arbetaren i ett kapitalistiskt samhälle.

Frigörelse genom estetiska upplevelser och konstnärlig verksamhet är ett centralt tema hos en av de mest inflytelserika rösterna i diskussionerna om litteraturens politiska funktioner på senare år: den franske filosofen Jaques Rancière. I artikeln ”Good Times or Pleasure at the Barriers” hävdar han att de arbetare som i Paris kring 1850 hängav sig åt diktande utmanade makten, inte genom diktningens innehåll eller form, utan genom att de gav sig in i en sfär till vilken de tidigare inte haft tillträde: Det som gjorde arbetardiktarna farliga var att de, genom att bli författare, inte bara frigjorde sig från ”work which had become unbearable”, utan även från ”the unbearable role of the worker-as-such” (Rancière 1988: 50).

Rancières argumentation är inte oproblematiserad. Inte minst är det besvärande att han tycks reducera det klassförtryck arbetare utsätts för i kapitalistiska samhällen till ett slags kulturell stigmatisering. I *The Nights of Labour* skriver han rakt ut att det inte är det kapitalistiska produktionssättet, utan "the judgement of the dominant class", som placerar arbetarna i en underordnad ställning, och att arbetarklassen därför "first of all" är "a caste constituted by the decisions of its masters" och "kept in servitude by their gaze" (Rancière 2012: 263). Men även om arbetarklassen inte kan reduceras till en kast är det uppenbart att de orättvisor den utsätts för inte heller kan reduceras till enbart den kapitalistiska exploateringen.

Huvudpersonen i *Barndom* är ett offer för orättvisor som genereras av det kapitalistiska klassförhållandet, men hon är också utsatt för ett kulturellt förtryck. Till skillnad från i fallet med de parisiska arbetarna som Rancière beskriver är detta förtryck emellertid inte bara något som kommer utifrån, från andra klasser; det har sitt ursprung i patriarkala strukturer som inte minst upprätthålls av arbetarna själva. Faderns budskap att en kvinna inte kan bli författare är ett utmärkt exempel på det. Därmed blir erövrandet av litteraturen en motståndshandling, på samma sätt som för de skrivande arbetarna i Paris på 1800-talet – *med en viktig skillnad*: medan de parisiska arbetarna gjorde uppror mot en arbetar-roll som huvudsakligen kom *utifrån* försöker Tove bryta mot en föreställning om arbetarkvinnan som i mycket hög grad *internaliseras* i arbetarmiljön.

Även om man, som sagt, kan vara skeptisk till Rancières idealism kan man inte bortse från att han beskriver ett slags klasskamp av ett annat slag än den vi vanligen associerar med arbetarrörelsen och arbetarlitteraturen, men som faktiskt tematiseras i både Ditlevsens och Nexøs skildringar av arbetarkvinnor. Vi hoppas att vårt synliggörande av detta kan leda till en förändrad syn på såväl Ditlevsens och Nexøs verk, som på den arbetarlitterära traditionen. Inte minst hoppas vi att den kan möjliggöra en ökad öppenhet för *olika former av arbetarlitteraritet*, inklusive sådana som kopplas till proletära kvinnoerfarenheter.

Ditlevsen skriver i *Barndom*: "Engang vil jeg skrive alle de ord ned, der gennemstrømmer mig. Engang skal andre mennesker læse dem i en bog og undre sig over, at en pige alligevel kunne blive dikter" (Ditlevsen 2017: 19). Idag är det väl få som förundras över att en kvinna – eller ens en kvinna med bakgrund i arbetarklassen – kan bli diktare.

Avslutning

Ovan har vi visat varför Ditlevsen marginaliserats i den arbetarlitterära traditionen i Danmark. Vi har också försökt bryta denna marginalisering genom att analysera arbetarlitteraturen i *Ungdom* och *Barndom*.

Vi menar, för det första, att vår läsning av *Barndom* och *Ungdom* som arbetarlitteratur synliggör den viktiga – men relativt förbisedda – roll som klass spelar i romanerna. En arbetarlitterär optik synliggör helt enkelt centrala aspekter av verken.

För det andra visar läsningen på blinda fläckar i den arbetarlitterära optiken i Danmark. Inte minst har tematiseringar av kvinnliga arbetarklasserfarenheter hittills inte uppmärksamrats i tillräcklig utsträckning i arbetarlitteraturforskningen. Därmed blir vår artikel en plaidoyer för ett starkare intersektionellt perspektiv i denna forskning.

För det tredje anser vi att ett insisterande på att Ditlevsen ska tillerkännas en plats i den arbetarlitterära traditionen kan motverka en reifiering av densamma. Arbetarlitteraturens historia har alltid präglats av förändring och variation. En snäv och exkluderande definition av denna litteratur riskerar att osynliggöra detta och att göra begreppet irrelevant när klassmhället förändras.⁷²

Källor

- Adolfsson, Eva, Tilda Maria Forselius, Enel Melberg och Ebba Witt-Brattström (red.) 1981. *Vardagslit och drömmars språk: Svenska proletärförfattarinnor från Maria Sandel till Mary Andersson*. Enskede: Hammarström & Åberg.
- Agger, Gunhild 1982. ”Tradition og forandring - en analyse af Elsker elsker og Stammerne”. I *Kultur og Klasse*, 42: 12–44.
- Agger, Gunhild & Anker Gemzøe (red.) 1982. *Arbejderkultur 1870–1924*. Köpenhamn: Medusa.
- Agger, Gunhild et al. 1984. *Dansk litteraturhistorie VII*. Köpenhamn: Gyldendal.

---

⁷² Vi vill tacka de externa granskarna av denna text för deras grundliga och konstruktivt kritiska kommentarer till den första versionen av denna text.

- Agrell, Beata 2017. "Arbetarlitteratur och arbetarlitteraritet: Metoddiskussion med tillämpningar". I Hamm, Christine & Ingrid Nestås Mathisen & Anemari Neple (red.), *Hva er arbeiderlitteratur? Begrepsbruk, kartlegging og forskningstradisjon*. Bergen: Alvheim & Eide Akademisk Forlag: 33–52.
- Allen, Julie K 2022. "Tove Ditlevsen's Witness of Trauma as a Source of Hope". I *Humanities*, 11 (5): 122–134.
- Andersen, Elise 1983. *Pelle Erobreren: En analyse med hovedvægt på symbolbrug og kvindebillede*. Aarhus: Arkona.
- Andersen, Frank Egholm. 2004. *Tove Ditlevsen som ung*. Frederiksberg: Her&Nu.
- Andersen, Jens 2022. *Ditlevsen: en biografi*. Köpenhamn: Gyldendal.
- Andersen, Michael Bruun et al. 1985. *Dansk litteraturhistorie VIII*. Köpenhamn: Gyldendal.
- Andersen, Svend. 1982. *Dansk arbejderkultur, I–II*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Arbejdermuseet 2024. Udstillingstekst, *Kvindeliv*.
- Arping, Åsa 2021. *Att göra klass: Nedslag i svensk samtidsprosa*. Göteborg & Stockholm: Makadam.
- Barlyng, Marianne & Lise Bostrup 1982. *Arbejderlitteraturen til debat*. Köpenhamn: GEC Gad.
- Bojsen-Møller, Jutta (red.) 1985. *Du hører fra os. En præsentation af dansk arbejderlitteratur 1970-1983*. Köpenhamn: Dansk lærerforeningen.
- Bojsen-Møller, Jutta & Sigurd Kværndrup (red.) 1981. *Arbejderlitteratur. Præsentation af 40 danske skribenter*. Köpenhamn: Samleren.
- Bomholt, Julius 1930. *Dansk digtning. Fra den industrielle revolution til vore dage*. Köpenhamn: Forlaget Fremad.
- Bomholt, Julius 1932. *Arbejderkultur*. Köpenhamn: Forlaget Fremad.
- Bomholt, Julius 1947. *Før Uvejret. Tredivernes Bøger*. Köpenhamn: Gyldendal.
- Bondebjerg, Ib 1979. *Proletarisk offentlighed, I–II*. Köpenhamn: Medusa
- Bondebjerg, Ib & Anker Gemzøe 1982. "Arbejderlitteratur – proletarisk litteratur". I *Kultur og Klasse*, 42: 5–11.
- Bondebjerg, Ib. & Olav Harsløf (red.) 1979. *Arbejderkultur 1924–48*. Köpenhamn: Medusa.
- Brostrøm, Torben & Jens Kistrup 1966: *Dansk litteraturhistorie 4*. Köpenhamn: Politikens Forlag.

- Ditlevsen, Tove 1996. *Samlede digte*. Köpenhamn: Gyldendal.
- Ditlevsen, Tove 2017. *Barndom*. Köpenhamn: Gyldendal.
- Ditlevsen, Tove 2021. *Ungdom*. Köpenhamn: Gyldendal.
- Edizioni Alegre 2024. "Festival di Letteratura working class 2024 – Il programma".
<https://edizionalegre.it/notizie/festival-di-letteratura-working-class-2024-il-programma/>
 (hämtad 28 maj 2024).
- Forsberg Malm, Anna 1998. *Kollisioner: Aksel Sandemose som outcast och monument*.
 Stockholm/Stehag: Symposion.
- Gemzøe, Anker 1975. *Pelle Erobreren. En historisk analyse*. Köpenhamn: Vintens Forlag.
- Gemzøe, Anker 1977a. "Arbejderkultur i Danmark i perioden fra 1890 til 1924". I *Kultur & Klasse*, 31: 31–61.
- Gemzøe, Anker 1977b. "Almueradikalismen og det revolutionære moderskab. En analyse af Martin Andersen Nexøs Ditte Menneskebarn" I Holmgaard, Jørgen (red.), *Analysen af danske romaner*. Köpenhamn: Borgen: 7–101.
- Gianetti, Carla Rafella 2017. "Tovefeber og genudgivelser: 70'er-litteratur hitter igen." DR.
<https://www.dr.dk/nyheder/kultur/historie/tovefeber-og-genudgivelser-70er-litteratur-hitter-igen>
 (hämtad 28 september 2023).
- Handesten, Lars et al. 2007. *Dansk litteraturs historie 5*. København: Gyldendal.
- Hansen, Eva Hemmer 1939. *Digter og samfund*. Köpenhamn: Forlaget Fremad.
- Hellberg, Sherilyn Nicolette 2021. "A Chaos of Faces: Expressions of Despair in Tove Ditlevsen's Ansigterne", I *Scandinavian Studies*, 93 (1): 96–113.
- Hjort-Verlesen, Inger-Lise 1979. "Moderskabet – det uforløste modbillede i 30'ernes kvindelitteratur." I Bay, Carl Erik & John. Chr. Jørgensen (red.), *Litteratur og samfund i mellemkrigstiden*. Köpenhamn: Gyldendal: 144–172.
- Hørlych Karlsen, Hugo. 1977. *Udbrud. Afsøgninger i litteratur og samfund 1986–1977*.
 Köpenhamn: Rhodos.
- Jelsbak, Torben 2022. "L'esthétique de la vulnérabilité: Auto-analyse et stratégies narratives dans La Trilogie de Copenhague de Tove Ditlevsen". I *Nordiques*, 42: 1–18.
- Jelsbak, Torben 2023. "'A Danish Genius of Madness': Tove Ditlevsens comeback og globale gennembrud som litteratursociologisk case". I *Passage*, 38 (89): 43–59.
- Jonsson, Bibi 2014. "Vem talar till – och skriver för – arbetarklassens kvinnor? Om klassidentitet, klassmedvtande och emancipation hos trettioalets kvinnliga författare". I Jonsson, Bibi & Magnus Nilsson & Birthe Sjöberg & Jimmy Vulovic (red.), *Från Bruket till Yarden: Nordiska perspektiv på arbetarlitteratur*. Lund: Absalon: 83–92.

- Jonsson, Bibi 2016. "Det negativa klassmärket – Föreställningar om kvinnors sexualitet hos Moa Martinson och Elsie Johansson". I Agrell, Beata & Åsa Arping & Christer Ekholm & Magnus Gustafson (red.), *"Inte kan jag berätta allas historia?" Föreställningar om nordisk arbetarlitteratur*. Göteborg: LIR 185–198.
- Jonsson, Bibi 2017. "Vrede som ideal och ideal vrede i kvinnlig arbetarlitteratur." I Hamm, Christine & Ingrid Nestås Mathisen & Anemari Neple (red.), *Hva er arbeiderlitteratur? Begrepsbruk, kartlegging og forskningstradisjon*. Bergen: Alvheim & Eide Akademisk forlag: 239–251.
- Juncker, Beth 1982. "Kvindekamp, klassekamp og puritanisme". I *Kultur & Klasse*, 42: 70-112.
- Jørgensen, Anker 1976. "Tale ved mindefest for Tove Ditlevsen torsdag den 8. April 1976 i Folkets Hus". Arbejderbevægelsens arkiv og bibliotek, København.
- Kofoed, Niels 2013. *Stil og tema i Tove Ditlevsens forfatterskab*. Charlottenlund: ABC Publishing.
- Kyndrup, Morten 1980. *Dansk socialistisk litteratur i 70'erne*. Århus: Akademisk Forlag.
- Litfix.dk 2017, "Tove 100 år // fødselsdagsfest på Gyldendal" (blog). www.litfix.dk, 22.12. <https://litfix.dk/2017/12/22/tove-100-ar-fodselsdagsfest-pa-gyldendal/> (hämtad 16 juni 2024).
- Lund, Nicklas Freisleben 2020. "Towards the Light, into the Silence: Danish Working-Class Literature Past and, Perhaps, Present". I Lennon, John & Magnus Nilsson (red.), *Working-Class Literature(s): Historical and International Perspectives II*. Stockholm: Stockholm University Press: 49–81.
- Lund, Nicklas Freisleben 2021. "Samtidslitteratur, arbejderlitteratur". I *Arbejderhistorie: Tidsskrift for historie, kultur og politik* (1): 76–104.
- Lönnlöv, Sebastian 2023. "Öppnade mammans pärm – avslöjade övergreppen". I *Svenska Dagbladet*, 16.9. <https://www.svd.se/a/4o82oG/hemlig-parm-avslojade-svart-familjehemlighet> (hämtad 30 september 2023).
- Mattsson, Per-Olof 2017. *Martin Andersen Nexø: Den nordiska arbetarlitteraturens pionjär*. Lund: Ellerströms förlag.
- Mygind, Johanne 2023. "Endelig bliver Tove Ditlevsens liv og værk både læst i et klasse- og kønsperspektiv". I *Information*, 23.6. <https://www.information.dk/kultur/anmeldelse/2023/06/endelig-tove-ditlevsens-liv-vaerk-baade-laest-klasse-koensperspektiv> (hämtad 16 juni 2024).
- Nexø, Martin Andersen 1999. *Vejs Ende*. København: Borgens Forlag.
- Nexø, Martin Andersen 2015. *Ditte Menneskebarn*. København: Gyldendal.

- Nilsson, Magnus 2006. *Arbetarlitteratur*. Lund: Studentlitteratur.
- Nykvist, Karin 2021. "Varför vill alla läsa Tove Ditlevsen just nu?". I *Sydsvenskan*, 26.12. <https://www.sydsvenskan.se/2021-12-26/varfor-vill-alla-lasa-tove-ditlevsen-just-nu>. (hämtad 30 september 2023).
- Rancière, Jacques 1988. "Good Times or Pleasure at the Barriers". I Rifkin, Adrian (red.), *Voices of the People: The Social Life of "La Sociale" at the End of the Second Empire*. New York & London: Routledge Kegan & Paul: 45–94.
- Rancière, Jacques 2012. *Proletarian Nights: The Workers' Dream in Nineteenth-Century France*. London: Verso.
- Rasmussen, Anders Juhl 2021. "Spaces of psychosis and poetics in Tove Ditlevsen's novel 'The Faces'". I *Synopsis*. <https://medicalhealthhumanities.com/2021/08/09/the-long-read-spaces-of-psychosis-and-poetics-in-tove-ditlevsens-novel-the-faces/> (hämtad 30 september 2023).
- Ravn, Olga 2017a. "Efterord". I Ditlevsen, Tove (red. Olga Ravn), *Der bor en ung pige i mig, som ikke vil dø*. København: Gyldendal: 137–146.
- Ravn, Olga 2017b. "Tove Ditlevsen var arbejderforfatter". I *Information*, 25.11. <https://www.information.dk/kultur/2017/11/tove-ditlevsen-arbejderforfatter> (hämtad 30 september 2023).
- Richard, Anne Birgitte 2005. *Køn og kultur. 1930ernes og 1940erne kamp om køn, kulturmog modernitet læst gennem kvindernes tekster*. Köpenhamn: Museum Tusulanum.
- Scholes, Lucy 2020. "Re-Covered: A Danish Genius of Madness". I *The Paris Review*. <https://www.theparisreview.org/blog/2020/12/09/re-covered-a-danish-genius-of-madness/> (hämtad 30 september 2023).
- Yde, Henrik 2019. *Nexø: Martin Andersen Nexøs liv og værk*. Köpenhamn: Lindhardt og Ringhof forlag.